

Karamanoğlu Mehmet Bey ve fermanı...

Prof. Dr.
Ahmet SEVGİ

Anadolu'da Türk edebiyatının temeli XIII. asırda atılmıştır. Hakîm Bereket'in tıpla ilgili "Tuhfe-i Mübârizi"si, Gülşehrî'nin:

"Bir kişi bu dâstânı eylemiş
İlle lafzın key çöpürdek söylemiş
Vezniün lafzın gidermiş harfini
Artuk eksük söylemiş söz sarfını."

(Bkz. Gülşehrî'nin Mantuku't-Tayr'ı, haz. Kemal Yavuz, Ankara-2007, c. 1, s.110-112) mısralarıyla haber verdiği "Şeyh San'an Kıssası" ve Fuat Köprülü'nün XIII. yüzyıl-da yazıldığını tahmin ettiği Şeyyat İsa'nın "Salsalnâme"si Anadolu'da yazılan ilk Türkçe eserler olarak bilinir.

Diğer taraftan "Tuhfe-i Mübârizi"nin Farsça nüshası için Amasya emiri Halifet Gazî'nin: "Tıp sinâatından bir kitap gereği-di ki anın mütâlaasından bize bir fâyide olaydı. (...) Eger bu kitâbı Türkî'ye döndü-reler şöyle kim ol dâyireler kamusu anda bile yazıla yavlak hoş ola." (Bkz. Hakîm Bereket: Tuhfe-i Mübârizî, İzzet Koyunoğlu Kü-

tüphanesi, No: 12049, v.2a) diyerek Türkçe eser yazılmasını teşvik etmesi ve nihayet Arapça ve Farsçanın hâkim olduğu Selçuklu sarayında, İkinci İzzettin Keykavus'un (Hükümdarlığı: 1246-1261) kendi yazıcısına o devirde Türkler arasında yaygın bir destan olan "Danişmendnâme"yi Türk diliyle yazdırması şüphesiz ki Türkçenin geleceği açısından önemli teşebbüslerdi. Ancak, bütün bunların yanında biraz sonra metnini sunacağımız Karamanoğlu Mehmet Bey'in (ö. 676/1277) fermanı Türk dili için ayrı bir önem taşır.

Karamanoğlu Mehmet Bey, Karaman aşiretinin reisi Karaman Beyin en büyük oğludur. 1262'de Karaman Beyin vefatından sonra babasının yerine geçen Mehmet Beyin Moğollarla ve Selçuklularla mücadele ederek Karaman Türkmenlerinin gücünü arttırmış olduğu görülür.

Bilindiği üzere Anadolu Selçuklu Devleti'nin (1075-1308) zayıfladığını fark eden Türkmen beyleri Selçukluların yerine geçme arzusunda dılar. Bu yolda ilk harekete geçen Karamanoğlu Mehmet Bey olmuştur. 15 Mayıs 1277'de, İkinci İzzettin Keykavus'un oğlu Alaeddin Siyavuş'u Selçuklu sultanı ilan eden ve bilahare kendisi de vezir olan Ka-

ramanoğlu Mehmet Bey yaptığı ilk divan toplantısında: "Bugünden sonra divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır." şeklindeki fermanını yayımlamış ve resmî dil olan Farsçanın yerine Türkçeyi devlet dili ilan etmiştir.

Bu fermanla tarihte ilk defa siyasi iradenin Türkçeye sahip çıktığını görüyoruz. Lakin ne yazık ki Karamanoğlu Mehmet Bey, saltanat mücadelesinde başarılı olamayıp kısa bir süre sonra öldürülmüş (20 Haziran 1277) Farsça da tekrar sarayda resmî dil olmuştur.

Bu arada şunu da hemen belirtelim ki "Karamanoğlu Mehmet Bey Farsça bilmediği için böyle bir yola başvurdu" gibilerden iddialar doğru değildir. XIV ve XV. yüzyıllarda Türk beylerinin Türkçeye nasıl sahip çıktıklarını biliyoruz. Demek ki Türkçecilik Türk beylerinin özünde var olan bir haslettir.

Kısacası, Karamanoğlu Mehmet Bey, Selçuklu tahtında kalabilseydi Türkçe bundan muhakkak kazançlı çıkacaktı. Tarihte ilk defa Türkçeyi devlet dili ilan eden bir zat elbette Türkçenin gazileri arasında anılacaktır. Ruhu şâdolsun...

Aczimin Giryesi

Değer mi?

Kârûn da olsan dünyadan götüreceğin bir kefen
Öyleyse, dünya malı için bunca meşakkat neden?

Ahmet Sevgi

Konya'da İki Sadr: SADR-I KONEVÎ ve SADREDDİN-İ KONEVÎ

Dr. Hasan ÖZÖNDER

“Sadr” kelimesi, ünvandır. Arapçadan alınmıştır. Sözlükte, “Göğüs, iç, yürek” anlamına gelir. Bir şeyin ön, baş kısmına; En yüksek mevkiye ve burada oturan şahsa verilen unvandır. . Bir odanın, bir salonun oturulacak en şerefli yerine de “sadr” denilmiştir. Halkın diline, “sedir” olarak geçmiştir. Türk evlerinde, büyüklerin oturduğu özenle, güzel şekilde döşenmiş gösterişli yere ad olarak verilen “sedir” kelimesi de buradan gelmiştir.

Tarihte maddî, mânevî yönlerden üst makam sahipleri, baş ve lider olanlar da, “Sadr” ünvanıyla anılmışlardır; “baş, başkan, en büyük” kişi demektir. “Kazasker” anlamına da gelir. “Sadrazam” (sadr-ı a'zâm) kelimesinin kısaltılmış şekli olarak da kullanılmıştır.

Konya'da “sadr” ünvanıyla anılan iki büyük şahsiyet vardır. Biri, “sadr-ı Konevî”, diğeri de, “Sadreddin-i Konevî”dir.

I. SADR-I KONEVÎ

Selçuklu Konya'sının meşhur şahsiyetlerindendir. Bu onun lâkabıdır; Esas adı, “Zeki-oğlu Ebû Bekir”dir. Şehrin en tanınmış tabiplerindendi. Konya'da doğmuştur. Konya'daki medreselerde eğitim ve öğretim görmüştür. Medreselerde aldığı Arapça ve Farsça bilgilerini, özel olarak devam ettiği hocalarından da geliştirip, derinleştirmiştir. Bu dillerin şiir, nesir ve edebiyat konularında eriştiği köklü malumatı kazandıran üstadlarının başında, Emîr Bedreddin Yahya'yı özellikle belirtir. Bu büyük âlim, Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykâvus döneminde, başkent Konya'daki bakanlıklardan olan “İnşâ Dîvânı”nda “Tercüman”lık görevinde bulunmuştur. “Melîku'l-Udebâ” ve “Üstâzu'z-Zaman” gibi parlak vasıflarla anılmıştır.

İşte Ebû Bekir, böyle değerli bilginlerden feyiz alarak yetişmiştir. Yazma (kitabet) ve kurallarına göre güzel okuma (teressül) sanatlarına hakkıyla vukûfiyet elde etmiştir. Şiir ve nesirdeki üstün başarılarını bu tahsiline borçludur. Şiirdeki mahlâsı, “Sadr”dır. Bulunduğu semte verilen adı, onun bu ünvanından gelmektedir.

Mektup ve eserlerinde, “Mütetabbib” ünvanını kullanmıştır. Bu onun tıp ilmini de tahsil ederek, yeri gelince tabiplik yaptığını gösterir. Ne var ki, onun tıp öğrenimini nerede, kimlerden elde ettiğine ve nerelerde tabiplik yaptığının dair geniş bilgi bize kadar maalesef ulaşmamıştır. Tanınmış Selçuklu tabibi Ekmelüddin'e yazdığı mektuplarında, bu yönüne dair ifadeleri bulunmaktadır. Bundan, onun talebelerinden olduğu anlaşılmaktadır. Yakın dostu Karahisar-ı Devle Emîr'i Nusretüddün Hasan için “müşhil” hazırlamıştır. Oğlu Abdürrahim'in hastalanması üzerine, ona tıbbî müdahalelerde bulunmuştur. Bir sahte tabibin foyasını ortaya çıkarması da meşhurdur. Mektuplarında kullandığı tıbbî terim ve deyimler, onun bu sahadaki bilgi ve becerilerini gösteren ifadeler olarak da önemlidir. Bütün bunlardan onun değerli bir tabip olduğunu ama tevazuundan dolayı, kendisi için “Tabip” değil de, “Mütetabbib” lâkabını tercih ettiğini anlamaktayız.

Ebû Bekir, devlet yöneticilerinin yakın dostlarından. Ediptir, şâirdir. Edebiyat ilmine hakkıyla vâkıfur Başkent Konya'daki edebî meclislerinin aranan insanıdır. Edebî söz ve sohbetlerin aranan adamıdır. Geniş bir dost ve arkadaş çevresi vardır. Kışın, şehirdeki evlerde, yazın bağ ve bahçelerde edebî meclisler düzenlerdi. . Davet edildiği sohbet ve oturum düzenlemelerine katılmaktan büyük zevk alırdı. . Buralarda gösterdiği şiir ve inşâ sanatından dolayı son derecede sevgi, say-

gı, takdir ve hayranlıkla muamele görürdü. O, bununla kalmayarak, bu alanda kabiliyetli gençlerle yakından ilgilenerek, yetişmelerini sağlamıştır.

Zaman zaman seyahatlere çıktığı bilinmektedir. Karahisar (Afyonkarahisar), Kayseri, gittiği şehirlerin başında gelir. İnançlı ve ibadetlerine düşkün bir insandır. Özellikle ömrünün sonlarında kendini taat ve ibâdete daha fazla vermiştir.

Son yıllarında, şiddetli bir nefes darlığına ve böğür ağrısına tutulur. O kadar ızdırap çeker ki, dost ve yakınlarını ziyaret edemez, mektupla da olsun hatırlarını soramaz hâle gelir. Bu rahatsızlıklar sonucunda, Konya’da vefat eder. Kesin bir bilgi bulunmamakla beraber vefat yılının, 694 / 1294 olduğu tahmin edilmektedir.

Ebû Bekir bin el-Zekî (Sadr

Resim 1

Konevî)’nin, “*Ravzatü’l-Küttâb ve Hadikatü’l-Elbâb*” isimli meşhur eseri vardır. Devlet erkânına, arkadaş ve dostlarına yazdığı mektuplarından meydana getirmiştir. Eserini, 1279 yılı şubatının başlarında tamamlamıştır. Farsçadır. Yer yer Arapça beyitler de kullanmıştır. Ankara İl Halk Kitaplığı’nda, Paris Millî Kütüphanesi’nde, Ayasofya Kütüphanesi’nde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde nüshaları bulunmaktadır. Prof. Dr. Ali Sevim tarafından tercümesi ve mukayeseli metni yayımlanmıştır(1). Devrin siyâsî, içtimâî ve kültürel konu ve olaylarıyla ilgili önemli bilgileri de içermektedir.

Konya’nın eski semtlerinden olan “Sedirler”, onun unvanı ile tanınagelmıştır. Buradaki tarihî mezarlıkta ona ait olduğu kabul edilen, son yıllarda onarılmış bir türbe mevcuttur. “Şeyh Sadr Sultan Türbesi” diye anılır. Aynı adı taşıyan mezarlığın içindedir. Türbe (res. : 1), kare

plânlıdır. Üzeri düz toprak damlı olup, sonradan yarım çatı ile örtülmüştür. Yiğma taştan yapılmıştır. Kireç sıvalıdır. Her hangi bir kitabe bulunmamaktadır. Semt, yedi yüz yıldan beri onun adıyla, “Sedirler” diye anılmaktadır. Halkın rağbet ettiği bir ziyaretgâhtır. İbrahim Hakkı Konyalı’nın kaydettiğine göre vaktiyle Mevlevîlerin de, son derecede saygı gösterdikleri ve ziyaret ettikleri bir türbedir(2). 1996 yılında esaslı şekilde onarılmıştır. Tarihî kayıtlarda yanında bulunduğu bahsedilen zaviyesi, bize kadar maalesef gelememiştir.

II. SADREDDİN-İ KONEVÎ

Anadolu’nun ilim ve fikir hayatında önemli etkileri olan meşhur âlim ve mutasavvıftır. 1207 yılında Malatya’da doğdu. Henüz sekiz yaşında iken, babası Mecdüddin İshak’ı kaybetti. Tefekkür ve tasavvuf tarihinde, “Müceddid-i Elf-i Sâni” ve “Şeyhu’l-Ekber” ünvanlarıyla anılan, ünlü mutasavvıf Muhyiddin İbn-i Arabî’nin öğretim ve eğitimiyle yetişmiş (üvey) oğlu olup, hem mümtaz talebesi ve hem de, Anadolu’daki en büyük temsilcisidir. Fikirleriyle ve bıraktığı birbirinden kıymetli eserleriyle, tasavvuf tarihinde çığır kabul edilen “Vahdet-i Vücûd” ekolünün Konya’daki en meşhur mümessilidir.

Çağının başta gelen ilim merkezlerinde, en seçkin üstadlardan dersler alarak kendini yetiştirmiştir. Halep, Şam, Kahire, Konya gibi, zamanının meşhur ilim, irfan ve fikir merkezlerinde bulunmakla, İslâm dünyasının ilim ve fikir hareketlerini yakından tanıma ve takip etme imkânını elde etmiştir. Üvey babası olan İbn-i Arabî’nin görüşünü benimsemiş, onun eserlerini anlatan, açıklayan eserler yazmıştır. Mevlâna Celâleddin Rûmî ile önemli dostlukları ve diyalogları vardır.

“Sadreddin-i Konevî” unvanıyla tanınan İshak-oğlu Muhammed, zühhd, takvâ, riyâzât ve mücahede yollarıyla kalp ve niyeti arındırmak ve sonunda, ahlâkî güzelleştirip, nefsi olgunlaştırarak, ruhu tezyin ve techiz etmek suretiyle “kâmil insan” olma idealine sahiptir. Hak ve hakikate ermede, sağlam ve sahih ilim elde etme, marifet kesbetme konusunda, “müşâhade” ve “akılcı” yolu savunur. Akıl yürütmede, “kıyas” ve “istidlal”i öngörür. Bunların hemen ardından, ilâve olarak da, “iyân” yani “müşâhade” yolunu belirtir. İlm-i İlahî

(metafizik) konularında kesin bilgiye erişmek için, “burhan”ın yeterli olamayacağı binaenaleyh, bu alanda “müşahade” metodunun geçerli olduğu görüşündedir. Ona göre “Müşâhade”, iç âlemin tasfiye, tezkiye ve Hakk’a ilticası suretiyle gerçekleşir.

“Mukarreb Velî” gibi yüce bir sıfatla tavsif edilen Sadreddin-i Konevî’nin Tasavvuf tarihindeki yeri ve önemi, Şeyhi olan İbn Arabî görüşü olan “Vahdet-i Vücûd” fikrinin şârihi; gerek eserleriyle ve gerekse öğrencileriyle Anadolu’da bu derin görüşün nâşiri, mümessili ve müdâfi oluşundadır. Müeyyüddin el-Cendî, Sa’düddîn Ferganî, Kutbuddin-i İznîkî, Molla Fenarî gibi tanınmış sofilerin eserleri ve savundukları görüşleri üzerinde önemli derecede müessir olduğu bilinir.

Anadolu fikir hayatında yeni bir çılgır olan görüşünün yayılmasında, yetiştirdiği öğrencilerinin yazdıkları eserlerin de büyük etkileri olmuştur.

Rab ile abd; âlem ile âdem münâsebetleri; makro-mikro kosmos ilişkileri, ilimlerin sınıflandırılması, Allah’ı idrak, bilgi elde etme yolları gibi konularda, daha önceki suflilerin cesaret edemedikleri bir çok alanda, üstadı İbn-i Arabî’nin eserlerindeki görüşler doğrultusunda, kesin, cesur görüş ve açıklamalarda bulunur. Zamanı için gayet yüksek seviyede olan bu görüşlerinden dolayı kendisini takip, tasvip ve takdir edenler olduğu gibi, tenkit, terdit edenler de çıkmıştır. Ama şu bir gerçektir ki, “vahdet-i vücûd” görüşü, günümüze kadar etkili olmuş bir anlayış ve yaklaşım tarzıdır.

Sadreddin-i Konevî Ma’mûresi:

Konya’nın tanınmış ziyaret yerlerinden (res. :2). Mahalle ve semt, bugün de onun adıyla bilinir. Selçuklu Konyası’nı kuşatan dış surların haricinde, “Çeşme Kapısı” civarında inşa edilmiştir.

Zamanla ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda yapılan ilâvelerden meydana geldiği için “ma’mûre” veya “Manzûme” olarak tavsif edeceğimiz “Sadreddin-i Konevî Yapılar Topluluğu”, “mescid, kütüphane, imaret ve türbe”den teşekkül etmiştir. Yerini, Konya’nın ünlü zenginlerinden, hayır sahibi, ilim hâmisisi, adını taşıyan bir de köyün mâliki olan meşhur “Hoca-ı Cihan” bağışlamıştır. Günümüzde, “Mîr-i Zaman” kelimesinden bozul-

muş haliyle “Mürsaman”, diye anılmakta olan o ünlü zâtın, vaktiyle burada mülkü olan konaklar bulunuyordu (3).

Ana kapısının üzerindeki, Selçuklu sülüsü ile yazılmış Arapça orijinal kitabesine göre imaret, S. Konevî’nin türbesi ve kütüphanesi ile birlikte, 673 yılında inşa edilmiştir.

Bunun da üstünde, Cumhuriyet dönemindeki onarımlara dair kitabeler okunmaktadır.

Bu otantik kitabenin üzerine yerleştirilmiş bulunan nefis Osmanlı sülüsü ile yazılmış Türkçe ikinci kitabe, Manzûme’nin, Sultan II. Abdülhamid devrinde, Konya Valisi Mehmet Ferit Paşa zamanında, 1317 yılında gerçekleştirilen tamir ve ihya ameliyesine dairdir.

Tek şerefeli olan tek minaresi, camiin,

Resim 2

güney-batı köşesinde. Kare plânlı mes-cid (cami), zamanla büyük onarım ve değişiklikler görmüşse de , mihrabı orijinal olup, mozaik tarzındaki nefis Selçuklu çinileri ile bezelidir. Firûza mavisi ve manganez moru renkli bu mozaik çiniler, son dercede göz alıcı ve âhenkli bir bezeme meydana getirmişlerdir.

Ahşaptan olan minberin, muahhar döneme ait olup, sanat değeri bulunmamaktadır.

Kuzeyinde yer alan müezzin mahfelinde, üst kısma çıkılan ahşap merdivenin altında görülen sandukalar, S. Konevî’nin yakınlarının kabirlerine aittir.

Camiin doğu duvarında bir niş dik-kati çeker. 1. 55 x10 cm, ebadındaki, iki kanatlı kapakla örtülü duran bu duvar nişi, Konevî’nin çile-hânesi olarak göste-

rilmektedir.

Bu tarihî camiin kapı ve pencerelerinin ahşap kapakları, son derecede sanatlı yapılmıştır. Nefis hat, geometrik ve bitkisel süslemeli bu kanatlar, Selçuklu ahşap işçiliğinin dünyaca meşhur ve nâdir örneklerindedir orijinalleri müzeye kaldırılmış, yerlerine yenileri takılmıştır.

Konevî'nin medfun bulunduğu türbe, avluda, camiin doğu bitişiğindedir. Manzumenin ana kapısı üzerindeki, bahsettiğimiz orijinal kitabede belirtildiğine göre, kütüphane ile birlikte inşa edilmiştir. Konevî'nin vasiyetine uyularak, Açık (Baldaken) tarzda inşa edilmiştir. Üzerine, sadece, ahşap kafesli mahrûfî plânda mütevazi bir örtü ile iktifa edilmiştir. Plânu kare olup, gövde kısmında, araları açık, ince kemerlerle birbiriyle irtibatlandırılmış 12 adet mermer sütun yer almıştır. Kapısı, kuzeydedir. Zemini, taş döşemelidir. Ortada yer alan sandukası, mermerdendir. Baş ve ayak taşlarında her hangi bir kitabe görülmemektedir. Türbenin kuzeyinde, dışarıda, taştan yapılmış bazı mezar sandukaları görülmektedir.

Türbe'nin bulunduğu alanın, vaktiyle Konevî'e ait ev olduğu kanaatindeyiz.

Sadreddin Konevî yapılar topluluğu, derin mazisi içerisinde, Selçuklular, Beylikler ve Osmanlılar zamanında bağışlanan zengin gelirli vakıflarıyla yaşatılmıştır. Cumhuriyet döneminde bakım ve onarımı, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün ve yardım sever halkın destekleriyle yerine getirilmektedir.

Manzumenin çevresi, buraya defnedilmeyi arzu ve vasiyet edenlerin mezarları ile zamanla, Konya'nın en büyük mezarlıklarından biri haline gelmiştir. Yediyüz yıllık bu tarihî mezarlıkta bir çok tanınmış şahsiyet de medfun iken, 1932 yılında istimlak edildiği için maalesef yok edilmiş, yerine özel ve resmî binalar yapılmıştır.

Nâdide eserlerin yer aldığı Kütüphanesi, camiin batısında bulunan kapalı avlunun üst katındadır. Anadolu'nun en meşhur kütüphaneleri arasında sayılan bu kütüphanede, Sadreddin Konevî'nin, şeyhi İbn-i Arabî'nin orijinal eserlerinin yanı sıra, devrin büyük âlim, mütefekkir ve mutasavvıflarının nâdide eserleri bulunuyordu. Dünyanın dörtbir yanından, birçok araştırmacı sırf bu unik eserleri görmek ve okunak için Konya'ya kadar geli-

yorlardı. Nitekim, bir çok müellif, bu kütüphaneden stayişle bahsederler. Kütüphanedeki eserler, son yüzyıl içerisinde Konya Yusuf Ağa Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.

Manzumeyi meydana getiren yapılar, zaman içerisinde birçok bakım ve onarım görmüştür. Konya'ya ait vakfiyeler'de, Şer'iyye Sicilleri'nde ve diğer tarihî kaynaklarda, bunlarla ilgili birçok kayıt ve bilgi bulunmaktadır.

Mimarî ve tezyîni yönlerden en önemli tamir, tecdid ve tevsî' ameliyesi, yukarıda bahsettiğimiz kitabeden de anlaşıldığı gibi, Konya Valisi Avlonyalı Ferit Paşa tarafından, 1317 /1899 yılında gerçekleştirilmiştir.

Sadreddin-i Konevî'nin sahip olduğu yüce kişiliğinin yanısıra, mazisi yedi yüz yılı aşkın bir zamana sahip bulunan otantik manzumesi, yerli ve yabancı bir çok seyyah ve araştırmacının incelemelerine konu olmuş ve eserlerine geçmiştir. Ünlü Fransız gezgin şarkiyatçı Clément HU-ART da, Konya gezisinde uğradığı bu yapılar dair taktirkâr müşahadelerini dile getirir (4).

Netice olarak ifade edelim ki, Konya'da iki meşhur "Sadr" bilinmektedir. Bunlardan birisi, Selçuklu başkenti Konya'nın ilim, irfan ve tıp çevrelerinin tanınmış siması, "Ravzatü'l-Küttab ve Hadikatü'l -el-Bâb" isimli meşhur eserin müellifi Zeki-oğlu Ebû Bekir'dir. Türbesinin bulunduğu semt bu gün de onun adıyla "Sedirler" diye anılmaktadır.

İkincisi, "Sadreddin Konevî "olup, Selçuklu Başkenti Konya'nın ilim, fikir ve kültür tarihinde son derecede önemi bulunan ve tesirleri günümüze kadar devam edegelen; Günümüzde hakkında, duygu ve düşüncelerinin ele alındığı uluslararası sempozyumlar düzenlenen, Londra'da adına araştırma merkezi kurulan, yayınlar yapılan seçkin bir şahsiyettir. Onun adını taşıyan, türbesinin de yer aldığı yapılar topluluğu, yedi asırdan beri, yerli-yabancı birçok seyyahın uğradığı, Konya'nın önemli ziyaret yerlerinden biridir.

(1) Türk Tarih Kurumu yayını, XIX. Seri- Sa. 2; Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1972; (I-VII + 1-77. XI Levha; 1-298 Metin).

(2) Bkz. Konya Tarihi, 717.

(3) Bkz. : Emin Dede, Regaibü'l-Menâkıb; Mevlâna İhtisas Kütüphanesi, No: 1499, y. : 11 b. .

(4) Bkz. : Mevlevîler Beldesi Konya; Çev. : Nezih Uzel , İstanbul, 1976, sf. : 113.

KONYA FOTOĞRAF TARİHİ

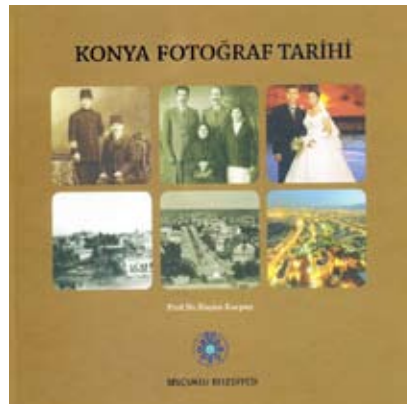

Ahmet KUŞ

1975 yılının güz ayları, o yıllarda Sedirler'de ikamet ediyoruz. Annem elimden tutuyor ve çarşıya doğru hareket ediyoruz. Bizim mahalleden çarşıya ulaşabilmek için en iyi vasıta at arabası. At arabasına binebilmek için Sedirler Caddesi'ndeki Odunpazarı'na kadar yürüyoruz. Oradan arabaya binip, Türbeönü'nde iniyoruz. At arabalarından başka bir de Arçelikler var ama biz at arabasını tercih ediyoruz. Bir süre daha yürüdükten sonra Postane binasının önüne geliyoruz. O yıllarda bu alan belediye otobüs durağı olarak kullanılıyor. Postanenin doğusu ve arka tarafı fotoğrafhanelerin yoğun olduğu bölgedir. Fotoğraf denilince ilk olarak "Postane'nin Arkası" akla geliyor. Şehir o tarihlerde büyük ve dağınık değil. Neredeyse tüm ticari faaliyetler Kapı Camii, Aziziye Camii, Hükümet Alanı ve Eski Garaj civarında dönüyor. İlkokula kayıt olabilmem için gerekli vesikalık fotoğrafı çektirip, eve döneceğiz. Hacı Hasan Camii'nin ön tarafında yer alan tuvaletin etrafında arzuhalçiler ve küçük fotoğrafçı dükkanları sıralanıyor. Tuvaletin Kayalıpark'a bakan tarafında ise ayakkabı boyacılarına ait barakalar bulunuyor. Yaşlı dut ağacının altındaki küçük dükkanlardan birinin önünde bekleyen ihtiyara vesikalık çektireceğimizi söylüyor. İhtiyar dükkan sahibi bize caminin kuzey duvarında bulunan Alaminüt makineye doğru gitmemizi söylüyor. Duvara yaklaşınca siyah perdenin önünde durmamı ve hareket etmeden makineye doğru bakmamı söylüyor. Üç adet tahta ayak üzerinde duran makine oldukça büyük bir kutuyu andırıyor. Makinenin üzerindeki siyah örtüyü alıp, bir şeyler yapıyor. İhtiyar gibi makine de ayaklar üzerinde zar zor duruyor. Daha önce çekilen fotoğraflardan örnekler çerçevesiyle, makinenin iki yanına asılmış. Bu garip ve uzun merasim beni iyiden iyeye heyecanlandırıyor. İhtiyar bana hazır olduğunu ve sabit durmamı söylüyor. Başını siyah örtünün altına sokup bir müd-

det bekledikten sonra kartın ışık almasını sağlayan parçayı çıkartıp bir süre daha bekledikten sonra işlemi tamamlıyor. Örtüyü tekrar örtüp makinenin içerisinde bazı işlemler yaptıktan sonra makineden çıkardığı beyaz kartları hemen yanı başındaki suyun içerisine atıyor. Beş - on dakika kadar süren bu işlemi seyredip, kâğıtta beliren resmimi merak ediyorum. Bu süre içerisinde fotoğraf çekilirken yaşadığım heyecan da biraz olsun geçiyor. Makinenin altında su içerisinde fotoğrafım belirginleşmeye başlıyor. Eğilip, merakla resmime bakıyorum. İhtiyar, suyun içinden çıkan fotoğrafları kurumastan önce dükkanın önündeki iplere asıyor. Bir müddet sonra kuruyan fotoğrafları ipten alıp, makasla kestikten sonra arkalarını dükkanın kaşesiyle mühürlüyor. Daha sonra fotoğrafları makasla kesip, bir düz bir ters olarak desteleyip, dörde bölünmüş mektup zarfının bir parçasının içine yerleştirip anneme uzatıyor. Ücretini verdikten sonra evimize doğru yürüyoruz. İşte fotoğrafın büyüdü dünyasını keşfetmeme yönelik adımları böylelikle atıyorum. Şimdi ne o siyah beyaz fotoğraflar, ne de Alaminüt makineler kaldı. Hepsini de yok olup gitti. Bırakın fotoğrafları, makineleri ustalar bile sır olup gitti.

Küçükken çok sayıda fotoğrafım çe-

kilse de bu sahnenin zihnimde ayrı bir yeri var. Nedense dayım Mehmet Şimşek tarafından çekilen 6x9 ebadında siyah - beyaz fotoğraflar için verdiğim pozlar bu kadar etkilemedi beni. Oysa o yılların popüler makinelerinden Baretta ile ne kadar çok fotoğrafımı çekmişti. İlk torun olma ve dayılı, teyzeli kalabalık dede evine yakın olmanın avantajıyla çok sayıda çocukluk fotoğrafım oldu. Kitap tanıtımı için oldukça uzun bir giriş oldu ama Prof. Dr. Haşım Karpuz Beyin kitabını inceledikçe o günler geldi aklıma... Fotoğraf gerçekten çok büyük ve büyüü bir dünya. Sürekli gelişen, her geçen gün yeni yeni teknolojilere açan bir sektör. Haşım Beyin kaleme aldığı "Konya Fotoğraf Tarihi" üç günden bu yana başucu kitabım. Kitabın her sayfasını çevirdikçe ayrı bir dünya çıkıyor karşıma. Konya'da fotoğrafın ilk yılları, siyah beyaz fotoğraflar, portreler, manzaralar, anıtlar ve eski Konya sokakları... Kendilerini tanımaya yaşım el vermese de adlarını çokça duyduğum ustalar. Yıllarını bu mesleğe vermiş ve neredeyse tamamı Rahmet-i Rahmana kavuşmuş Konya'nın ilk fotoğraf ustaları... Garabet K. Solakyan, Hasan Behçet, A. Hamdi Ektem, Ekrem Karayel, İbrahim Tongur, Fehmi Erçaylap, S. Eşref Balum, Osman Sağlık, Serat Akkartal, Şükrü Ürünay. Kimi fotoğrafhane sahibi kimi de bu işe seyyar olarak gönül veren onlarca usta... Ve bu ustalardan bayrağı devralan ikinci, üçüncü kuşak. Bu vesileyle adını andığımız ustaları rahmetle yâd ediyor, hayatta olanlara uzun ve hayırlı ömürler diliyorum. Tabii ki kitapta sadece fotoğrafçılığı meslek olarak seçen ustalar, eski fotoğrafhaneler ve Konya'nın ilk amatörleri yer almıyor. Bunlardan başka fotoğraf koleksiyoncuları, kurumlar, dernekler ve yeni dönem de yetişen amatör fotoğraf meraklıları da tanıtılıyor.

Merhum Sefa Odabaşı ağabeyin Emek İşhanı'nın bodrum katında bir bürosu vardı. Hayattayken büronun misafirleri hiç eksik olmazdı. Ben de zaman zaman ziyaretine gider hasbihal ederdim. Özellikle Konya ile ilgili kültür - sanat olaylarını konuşur, yeni çıkan yayınlar üzerine sohbet ederdik. Rahmetli Sefa Bey, benim eski fotoğraflara merakımı bildiği için yeni aldığı Konya fotoğraflarını bana da gösterirdi. Fotoğrafları inceler, fotoğrafçılık hakkında uzun sohbetler yapardık. Onun eski fotoğraf merakından başka bir de eski kartpostal koleksiyonu vardı. Konya ile il-

gili fotoğraf ve kartpostal koleksiyonu çok zengindi. Bu işi severek yapar, ne zaman yeni bir fotoğraf alsın çocuklar gibi sevinirdi. Sefa Bey Haşım Beyin de iyi bir dostuydu. "Konya Fotoğraf Tarihi" kitabının ilk nüvesi o yıllarda oluştu. Haşım Bey Sefa ağabeyle birlikte Konya'da fotoğrafçılıkla ilgili yazılar hazırladı. Hatta birkaç tane de küçük ebatlı albüm yayımladılar. Aslında bu kitabı da birlikte yayımlamak istiyorlardı ama Sefa ağabeyin ömrü vefa etmedi. Haşım Bey yıllardan beri biriktirdiği belgeleri titiz bir çalışma sonucu güzel bir eserle taçlandırdı. Selçuklu Belediyesi tarafından yayımlanan kitap 117 sayfadan oluşuyor. Tasarımı, baskısı ve içeriği oldukça güzel. Emegi geçen herkesi tebrik ediyorum.

Gelelim bu güzel eserin yayımcısı Selçuklu Belediyesi'ne. Selçuklu Belediyesi özellikle yaptığı kültür - sanat etkinlikleri ve yayımladığı kitaplar sebebiyle "Kültür - Sanat Dostu Belediye" unvanını ziyadesiyle hak ediyor. Selçuklu Belediye Başkanı Adem Esen Bey ve ekibini tebrik ediyor, Konya kültür - sanat camiasına yaptıkları katkılar sebebiyle teşekkür ediyorum. Belediyecilik sadece şehrin fiziki dokusunu imar etmek değildir. Şehirde yaşayan insanların sosyal ve kültürel yönlerinin de ihmal edilmemesi gerekir. Adem Beyin başkanlık yaptığı dönemde içerisinde yaptığı işleri sıralamaya kalksak listemiz bir hayli uzun olur fakat benim bu işler içerisinde en fazla önemseydiğim ve takdir ettiğim çalışması şehrimizi ağaçlandırmaya yönelik icraatlarıdır. Özellikle Takkeli Dağ'ın ağaçlandırılması, Rahmet ve Bereket Ormanları bu alanda kayda değer projelerdir. Ağaçların tutması, serpilip büyümesi uzun yılları alır. Bu büyük projelerin de kıymeti yıllar sonra anlaşılacak. Konyamız ağaç fakiri bir il, ne kadar fazla ağaç dikilse o kadar iyi olur. Selçuklu bölgesinin yıllar sonra çehresinin çok daha farklı olacağına inanıyorum. Tabii ki Adem Bey yeşile yapılan yatırım yanında insana yatırımı da ihmal etmiyor. Kültür dünyamıza kazandırdığı onlarca eser tarihe şerh düşülmüş birer kayıttır. Bu vesileyle Konya için yaptığı hizmetler sebebiyle Adem Bey ve ekibine teşekkür ediyorum. "Konya Fotoğraf Tarihini" yayın dünyamıza kazandıran Haşım Beyi de kutluyor, sağlıklı uzun ömürler diliyorum. Bu eser alanında çok önemli bir boşluğu doldurdu. Bana bu güzel duyguları yaşatıp, çocukluk yıllarıma götürdüğü için bahtiyarım.

Necati Elgin'e Gönderilen MEVLEVÎ MEKTUPLARI - I -

Ali IŞIK

Kiği doğumlu öğretmen Mustafa Necati Elgin (1907-1977), büyük Erzincan depremi sonrası Konya'ya tayin edilir (1939). Konya'daki öğretmenliği esnasında tarihî ve kültürel birikimi, Arap ve Fars diline hâkimiyeti ile dikkat çekmesi üzerine Konya Mevlâna Müzesi'ne nakledilmiş; emekliliğine kadar da bu görevini sürdürmüştür (1950-1972)¹. İlk kez "M. Necati Elgin Özel Sayısı"nda söz konusu ettiğimiz bu mektuplar², Necati Elgin'e Mevlâna Müzesi'nde görev yaptığı yıllarda, her biri Mevlevî yahut Mevlâna muhibbi önemli bilim, sanat ve siyaset adamlarından gönderilmiştir.

Günümüz insanının unuttuğu bediiyat, fesahat, belagat, nezahet, sadakat ve vefa abidesi olan ve Osmanlı harfleriyle kaleme alınmış bu mektuplar, aynı zamanda tarih ve edebiyatımız açısından da önemli birer belgedirler. Bundan böyle, araya bir özel sayı girmesi gibi durumlar olmadığı müddetçe, her hafta birkaç mektubu sizlerle paylaşacağız. Bu işe de rahmetli Abdülbaki Gölpınarlı'nın mektupları ile başlamak istiyoruz. Rahmetli Necati Elgin'in oğlu A. Güner Elgin tarafından M. Ali Uz'a gönderilen mektuplardan yirmi üç tanesi Abdülbaki Gölpınarlı'ya aittir (Bu vesileyle mezkûr mektuplar hususunda bize güvenen Muhterem M. Ali Uz Hocama şükranlarımı arz ediyorum. İnşallah Cenab-ı Hak da fakiri bu güvene layık kılar.)

*

Abdülbaki GÖLPINARLI'nın Mektupları-1

Mektuplarına geçmeden bu mektupların yazarını kısaca tanıyalım.

Hayatı:

Abdülbaki Gölpınarlı, 12 Ocak 1900'de İstanbul'da doğdu. Cedleri Azerbaycanlıdır. Gazeteci olan babası Ahmed Ağâh Efendi, Mevlevî idi. Gelenbevi İdâdisinin son sınıfındayken babasını kaybetti. Tahsiline ara vererek çalışmaya başladı. İstanbul **Vezneciler**'de kitapçılıkla uğraştı. **Çorum**'un Alaca ilçesindeki Menbâ-i İrfân İptidâi Mektebinde öğretmenlik ve idarecilik yaptı. 1922'de İstanbul'a döndü, sınavla son sınıfa girdiği İstanbul Erkek Muallim Mektebi'ni, ardından da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü, Profesör Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey'in nezaretinde hazırladığı Melâmilik ve Melâmiler adlı mezu niyet tezi ile bitirdi (1930). Edebiyat öğretmeni olarak Konya, Kayseri, Balıkesir, Kastamonu liseleriyle İstanbul Haydarpaşa Lisesinde çalıştı. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde **Farsça** okutmanlığı yaptı. **Doktorasını** verdikten sonra aynı fakültede Metinler Şerhi okuttu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde İslam-Türk Tasavvuf Tarihi ve Edebiyatı dersleri verdi. 1945'te Türk Ceza Kanunu'nun 142. maddesine aykırı davrandığı savıyla Tek Parti İdaresi tarafından tutuklandı; 10 ay hapis yattıktan

sonra beraat etti ve yeniden görevine döndü. 1949'da kendi isteğiyle emekliye ayrıldı.

Adını 1931'de yayımladığı *Melâmilik ve Melâmiler* adlı yapıtıyla duyuran Gölpınarlı, Türkiyat Mecmuası, Şarkiyat Mecmuası, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası'nın yanı sıra çeşitli dergi ve gazetelerde çok sayıda bilimsel makale yayımladı. *İslam Ansiklopedisi* ile *Türk Ansiklopedisi*'nin çeşitli maddelerini yazdı. Divan edebiyatını eleştirel olmaktan ziyade ideolojik bir yaklaşımla değerlendirdiği *Divan Edebiyatı Beyanındadır* (1945) adlı kitabıyla büyük tartışmalara yol açtı. Daha sonra, hata ettiğini ifade ederek yaklaşımını değiştirdi ve divan edebiyatı üzerine çalışmalarda bulundu.

Araştırmaları:

Yunus Emre Divanı (1943-1948), Fuzuli Divanı (1950), Nedim Divanı (1951), Mevlâna Celaleddin (1951), Mevlâna'dan Sonra Mevlevilik (1953), Kur'an-ı Kerim ve Meali (1955), Menâkıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli (1963), Alevi Bektaşî Nefesleri (1963), Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin (1966), 100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarihî Katlar (1969), 100 Soruda Tasavvuf (1969), Hurufilik Metinleri Katalogu (1973), Hayyam ve Rubaileri (1973), Tasavvufun Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri (1978), Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik (1979).³

*

1.

(Yeni rakamlarla:) 16. I. 1958
İstanbul

Çok Muhterem Efendim,

Mehmet Önder kardeşimizin Almanya'dan gelip gelmediğini bilemediğimden sizi tasdi etmek⁴ zorunda kaldım; kusura bakmamanızı, ri-

camızın is'afını⁵ hassaten niyaz ederiz.

Cenab-ı Pir Efendimizin "Fih-i Mâfih"nden, Dergâh Kütüphanesinde kaç tane varsa bu nüshaların tavsiflerini, ketebelerini, yazılarının şekillerini, doğruluk bakımından ne dereceye kadar ve hangisine itimat edilebileceğini yazıp gönderirseniz pek büyük bir lütufta bulunacaksınız; hele bu lütfu birkaç güne kadar ibzal buyurursanız⁶ minnettarlığımız bir kat daha artacaktır.

İnşallah yazın görüşürüz. Selman'ın hürmetleri var. Huzur-ı Pir-i Dest-gir'de⁷ bu kulların âcizi tarafına da mirac-ı sim-payeye⁸ yüzler gözler yüzler-gözler sürerek niyazda bulunmanızı rica ederim.

Takdim-i takdime-i hürmet⁹ ve teyid-i muhabbet ve meveddet¹⁰ eylerim efendim.

(İmza yeni yazıyla:)
ABaki Gölpınarlı

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi,
Takvim-hane Caddesi,
Bayezid
İstanbul

(Mehmet ÖNDER'in yeni yazıyla haşiyesi:)

*Necati Bey,
Abdülbaki'nin
istediği bilgileri
özlü bir liste hâlinde
hazırlayalım. Müsterek
bir mektup yazarak
gönderelim. Mektubu
ben hazırlayayım. Bazı
ricalarım da olacak,
onu da isteyelim.*

MÖ

16.I.1958
İstanbul

میرزا محترم آنندم

محمد اورد که قارده شکر آلمانیا ده گلوب علم دینی بیله دیگده سزی تصدیح اینتا
زورنده قالدیم؛ قصورده باقما ماکزی، رهانزک اسمانی خاصه نیاز ایریز.

جناب میر آنندزک « فیه مافیہ » ندنه، درگاه کجانه سنده قانع دانه وار سه
بوشکال تو صیقلین، کتبه لرین، یاز لریند شکرین، دروغولمه بایمندنه درجه بر قدر وهانلین
آقاراید بیله بیله مکنی یازوب گوندر بر سکر یک برونک بر لطفده بولونا جقند؛ لاله بولطفی
بر قانع گونه قدر ابدال بویور بر سه کز منشد الفخر بر قاندها آرتا مبدور.

انساننه یازین گورو بوز. همانک و ستری وار. حضور سید دستگوده بو قولونک
الک عاجزی طرفه ده مزاج سیم - یا به به یوزلر - گوز لر سوره رک نیاز ده بولونا کزی
رها ایدرم.

تقدیم تقدیم حوت و نایید محبت و وردت اکبرم اوفم.

Abdulhakim

ایستابول کونیورسینه صی کجانه می ،
تقدیم - نامه مباده می ،

بازید
ایستابول

Decretary Bey,
Abdülhakim
istadığı bilgileri
öğretici için çok hakarete
hoşgörünüz. Müşahid
olarak hoşgörünüz. Müşahid
ve çalışmada olmalı.
Önemle istiyorum.
MHP

2.

Hû

Aziz ve Muhterem Efendim,

En küçük ricama, bir istifsarıma¹¹ derhâl ve etraflı malumat verdiğiniz herhâlde fakirinizin, sizin mektuplarınıza cevap veremeyişimi tevile¹² kalkışmaya, bu hususta özürler serdine¹³ girişmeye hiç lüzum yok. Müdür beyefendi de teşrif buyurdıkları vakit gördüler; başımı kaşımaya vakitim yok. Bu katalog işi, fakiri o kadar sardı ve bütün mesaimi, bir vecheye¹⁴ tevcih¹⁵ ileri ki bunu anlatsam da, canım efendim, iki satır mektup yazmaya vakit bulunmaz mı ki diyen bulunur; fakat men lem yezuk lem yarîf; tatmayan bilmez. Kaç gündür isti'fâ-yı kusur¹⁶ eylemeye, mektup yazmaya niyetliyim, bir bilseniz. Niyetül-mü'min hayrun men amele¹⁷ hadis-i hikmet-i enisi¹⁸ tekazasınca¹⁹ bizim niyetler, amelden hayırlı olup kalıyor; bir türlü sâha-i i'mâlî²⁰ tezyîn edemiyor²¹. Elhamdülillah Teâlâ bugün nasılsa âdet bozuldu; size şu Sıdkî Dede'nin kitaplarını yazarken, araya sıkıştırabildim.

Lokmanî Dede'nin Menâkıb'ını istiyorsunuz; bu menâkıpta Hazret-i Mevlânâ, pek az bir yer tutuyor; hikâyeler, Mesnevi ve Divan-ı Kebir'den gazeller, menâkıp vesaire daha fazla yer alıyor. Zahîm²² bir kitap. Resmen istenirse gönderileceğini Nurettin Bey, selâmlarıyla iblâğ²³ ediyorlar. Fakiriniz de inşaallahür-Rahman, eylül içinde İstanbul'dan, Hak erenler nasip ederse mufârat²⁴ ve huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı Pîr-i destgîr²⁵ ile vuslat²⁶ niyetindeyim. Üçüncü cildi de inşaallahür-Rahman, gelişimde Ankara'ya teslim edeceğim. Belki Lokmanî Dede'nin Menâkıb'ını da beraber getiririm; ancak resmî müracaatı derhâl yapmak iktiza²⁷ ediyor.

Ali Divlekçi ve Hamza kardeşlerime, Ahmet Beye, Ebu'n-nahl²⁸ Beye, Faik Efendiye ve bütün ihvân-ı ba-safâya²⁹ aşk ve niyazlarımın

iblâğını rica eder, isti'fâ-yı kusûr eyler, meşgalemin, Mevlânâ'ya, kuddisenallahu ba-serâre³⁰, ait olduğu için hoş görüleceğini umarım. 22 Cemaziyülevvel 1378 (4 Aralık 1958)

(İmza, destarlı/şekerâviz sikke şeklinde istiflenmiş:)

Gölpınarlı / Abdülbaki / bende-i / bende-gân-ı / Mevlânâ³¹

Dipnotlar

- 1 M. Necati Elgin hakkında daha geniş bilgi için bkz. "M. Necati Elgin Özel Sayısı", Akademik Sayfalar (Merhaba gazetesi haftalık tarih, kültür-sanat ilavesi), Konya, 23 Nisan 2008/Çarşamba, C. 8, S. 14, s. 225-240.
- 2 Bkz. Aynı özel sayı, s. 239-240.
- 3 http://tr.wikipedia.org/wiki/Abd%C3%BClba_ki_G%C3%B6lp%C4%B1narlı%C4%B1, 15 Ekim 2008/Çarşamba, sa: 17.22.
- 4 tasdi' etmek: Baş ağrıtmak, can sıkamak.
- 5 is'af: Birisinin arzusunu, istediğini kabul etmek ve yerine getirmek.
- 6 ibzal buyurmak: Esirgememek, yerine getirmek.
- 7 Huzur-ı Pir-i Dest-gir: El tutucu/yardımcı Pir (Mevlânâ)'ın huzuru.
- 8 mirac-ı sim-paye: Gümüş ayaklı merdiven (Mevlânâ'nın huzuruna çıkıştaki gümüş eşik).
- 9 takdim-i takdime-i hürmet: Saygı hediyesi sunma.
- 10 teyid-i muhabbet ve meveddet: Dostluk ve sevgiyi doğrulama, pekiştirme.
- 11 istifsâr: Soru sorma.
- 12 te'vil: Yorum.
- 13 serd: İleri sürme.
- 14 veche: Yan, taraf, yüz.
- 15 tevcih: Döndürmek, yönlendirmek.
- 16 isti'fâ-yı kusûr: Kusurun bağışlanmasını dilemek.
- 17 Müminin niyeti amelî gibi hayırlıdır.
- 18 hadîs-i hikmet-i enîs: (Sevgili peygamberimizin) alışılmış yararlı hadisi
- 19 tekazâ: Sezeniş, sıkıştırma, uyarı.
- 20 sâha-i i'mâl: Yapma/işleme meydanı.
- 21 tezyîn etmek: Bezemek, donatmak, süslemek.
- 22 zahîm: İri, cüsseli.
- 23 iblâğ (etmek): Bildirmek, yetiştirmek, haberdar etmek, göndermek.
- 24 mufârat: Ayrılık, ayrılma.
- 25 huzûr-ı lâmi'u'n-nûr-ı Pîr-i dest-gir: El tutucu Pir'in (Mevlânâ'nın) parlak huzuru.
- 26 vuslat: Kavuşma, birleşme.
- 27 iktiza (etmek): Gerekme.
- 28 ebu'n-nahl: Arı babası.
- 29 ihvân-ı ba-safâ: Safalı sadık arkadaşlar.
- 30 kuddisenallahu ba-serâre: (Mevlânâ'yı) Allah şerefıyla kutsasın.
- 31 bende-i bende-gân-ı Mevlânâ: Mevlânâ'ya tutkun hizmetçilerden bir hizmetçi.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

عزیز و محترم اقدس ،

اُن کو جو کہ پورے جامعہ ، پرائیمری ، میڈیکل ، و اطراف کی معلومات پر دیکھ کر حالہ فقیر کو ، ہزاروں
مکتوب لکھ کر جو اب ویرہ مہینے پہلے تا قیاسیہ ، پورے جامعہ غزلہ سرحد پر لکھ کر بھیج کر دیا ہے . مدیر بنگ انڈی وہ تریف
جو پورے وقت کو دیکھ کر ، باقی مہینے پر دیکھ کر . پورا جامعہ ایسی ، نیکو اور قدیم ہمارے وہ پورے مہینے ، پورے
توجہ ادا کر کے ہونا آگے دے ، ہم اقدس ، ایسی مکتوب بازمایہ وہ وقت پورا کر کے کہ دین بولوں ، فقط
سہم بڑھ کر ہم بولیں ؛ کھانا یا پینے . قانع گوڑہ استغفار و تصویر ادا کر ، مکتوب بازمایہ نیکی ہم ، بریل کر . نیکو
المومن ہندو سرحد میں حکمت ایسی مکتوب بھیج کر ہم نیکو ، علم و خبر اولوں قابل اور ؛ پورے جامعہ اعمال
ترتیب میں دیکھو . الحمد للہ تعالیٰ جو گوڑہ حاصلہ عادت پورے ولدی ؛ سزہ شہر تاج مطری ، صدی دہ دیکھ کر کتاب
یا زکریہ ، آریہ صحیفہ دیکھو .

لہذا وہ نہ مکتوب ایسی پورے ؛ ہر مکتوبہ حضرت مولانا ، پٹی آنر پور پورے ؛ ہر مکتوبہ ، سنی
و دیوانہ کیردہ غزلہ ، مکتوبہ و مکتوبہ دیکھ کر پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے .
ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے .
مفتوح و حضور کھنڈ پورے پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے .
تسلیہ ایسی . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے . ہر مکتوبہ پورے .

علی دیکھ کر و سزہ قارہ پورے ، الحمد للہ ، ابو نیکو ، فائزہ انیس و پورے خواہہ ہر مکتوبہ پورے
اجینہ پورے ، استغفار و تصویر ادا کر ، سندھ دیکھ ، مولانا ، ہر مکتوبہ پورے ، عادت اولیٰ پورے ہر مکتوبہ
گوڑہ پورے ہر مکتوبہ .

مولانا
پورے
پورے

۱۳۲۸

محمد رسول

Ahmet UÇAR

KONYA AMERİKAN HASTANESİ

-3-

-Geçen sayıdan devam-

Bu arada tren istasyonu civarında daha önce satın alınan araziye yeni satın alınan bir arazi daha eklendi ve bu arazilerin etrafı duvarlarla çevrildi. Burası yakın gelecekte yapılacak hastahane için satın alınmaktadır. Birçok Türk arkadaşın da katıldığı pazar akşamları yapılan toplantılar kayda değer derecede ilgi görüyor. Yoldan gelip geçenler önce yarım saatlik şarkı, ardından da vaaz hizmetlerimize asla katılmazlık yapamıyor, katılınca da sonuna kadar kalıyorlar.”¹

AMERİKAN KIZIL HAÇININ İSTANBUL'DAKİ ÇALIŞMALARI VE KONYA'DAKİ AMERİKALI DOKTORLARIN KATKISI

Amerikan Kızıl Haçının İstanbul Şubesi; Balkan Savaşları nedeni ile Anadolu'ya geçmekte olan on binlerce mülteciyi ve yaralı Osmanlı askerleri dikkate alarak Yeşilköy'de bir merkez hastahane ve Anadolu'da aktif klinikler kurmuştu. Dr. William S. Dodd, eşi ve Bayan Cushman Balkan Savaşında Konya'dan İstanbul'a giderek, Temmuz 1912 sonlarından Kasım 1912 ortalarına kadar hasta ve yaralı askerlerin tedavisine katkıda bulunmuşlardı.² Amerikan Kızıl Haç, Dr. Wilfred M. Post'u bölgenin yöneticisi olarak Konya hastahanesine görevlendirilmişti. Dr. Post ihtiyaçta ve çeşitli yerlerde incelemeler yaparak ihtiyaçları tespit edecek ve uygun komiteler kuracaktı. Miss Jillson Bursa'da, Mr. Hoskell Selanik'te, Başkan Mac Lachlan İzmir'de ve Dr. Dodd Konya'da hizmet bu faaliyetlere desteklemek ve organizasyona yardımcı görevli idiler. Bu topraklardaki muhacirlerin Batı Anadolu sınırlarına, kuzeyden batıya uzanan bir sınırla ve Ankara'nın güneyine geç etmekte oldukları görünüy-

yordu. Hükümet onlara yiyecek temin ediyordu; fakat onların daha acil olarak giyecek ve yatacak yere ihtiyaçları vardı. Şu anda onlar camilere, okullara ve diğer toplumsal mekânlara yerleştirilebilmişlerdi.³ Bu arada Konya'daki Amerikan Hastahanesinin Aralık 1912'de American Board'ın merkezi Boston'a gönderilen faaliyet raporu misyonerleri çok memnun etmişti. Rapora göre “Konya'daki Amerikan Hastahanesi daha henüz 1911-1912 yıllarında faaliyete başlamıştı. Üstelik ilk günlerde Dr. Wilfred M. Post Amerika'da idi. Dr. Dodd tek başına doktorluk hizmetlerini sürdürürken Miss Cushman hastahane yöneticisi ve Miss Mathiesen başhemşire olarak ona yardımcı olmuşlardı. Satın alınan köşkün iki odası hastahane için kullanışlı hale getirilmişti. Fakat bunun karşılığı sürpriz şekilde olumlu olmuştu. Burada daha önce 132 hasta tedavi edilmişti. Bunlardan 102'si şifa bulmuş, 15'inin hastalıkları belli oranda tedavi edilmiş ve 7'si ise ölmüştü. Bu hastalardan 80'i Türk, geri kalanlardan 27'si Ermeni, 14'ü Rum, 4'ü Kürt, 3'ü Çerkez, 2'si İtalyan, 1'i Rus ve 1'i de Alman'dı. Bu dönemde hastahane içinde ve dışında yapılan ameliyatların toplam sayısı 257 idi. Hastahaneye yapılan eklemeler sonrası bu sayılar oldukça artmıştı. Hastahane bu yeni dönemde 1666 hasta tedavi edilmişti. Bu hastaların 1093'ü Türk, 294'ü Ermeni, 210'u Rum, 34'ü Kürt ve 17'si de Çerkez'di. Bunun yanında hastahane 1700, hastahane dışında ise 2013 vak'aya müdahale edilmişti.”

Raporda; bu başarıların yerli doktorlarca bile takdir edildiği belirtilerek, bu süre içinde isimlerinin bilindiği, fakat yüzlerinin bilinmediği bölgede; “**Talas'ın Doktorları**” ismiyle kendini pratisyen hekim olarak tanıtan bazı kimselerin; tedavi sözü vererek birçok insanı aldatıp,

onların yüzlerce Türk lirasını aldığı iddia ediliyordu. Kendilerinin Konya'daki hastahane de daha ileri bir zamanda bedava tedavi sözü verilebileceği de anlatılmakta idi. İddialara göre bu sahte doktorlar; Davis and Co isimli parkın reklâm kartını bile Hastahane ye kabul bileti olarak hazırlanmışlardı. Bu kart bir sahte doktor tarafın 12 dolar karşılında dağıtılmaktaydı. Bu biletin amacı hastahane ye kabul içindi. Buradaki bilet ise bir yard genişliğinde **"Cabot's Mills"** adı altında bir top muslin kumaşından oluşuyordu. Dr. Dodd ve arkadaşlarına göre bu işler onların gidip göremediği, gezip dolaşmadığı yerlerde yapılmıştı. Bir başka manasıyla halk dolandırıcılığı yapılıyordu.

Rapora göre; misyonerlik çalışmaları da çok aktif bir şekilde sürmüştü: **"Pazar ve Çarşamba programlarına** katılımların çoğunluğu Rum'du. Fakat bununla beraber sürekli olarak Türkler de bu programa katılıyorlardı. Çarşamba akşamları yapılan toplantılarda ana hedef genç delikanlılar ve erkek çocuklardı. Bu toplantı çok hoş sohbetlerle geçiyordu. İçinde Hıristiyanlık dinini kuvvetlendirici 200 adet ilahinin bulunduğu bir kitap Türkçe ve Rumca olarak Latin harfleriyle basılmıştı. Şu anda Arap harfleriyle Türkçe basılmakta idi. Bu toplantıya katılanların bir bölümü önceleri büyük bir fikri karmaşa içindeydiler. Daha sonra belli bir biçime sokulmuşlar, bu durum hastahane çalışanlarını çok fazla cesaretlendirmiştir. Bu arada kurduğumuz kiralık kütüphane çok meşhur olmuştur. Burada birçok kitaplar okunmaktadır. Bunun sonucu da bu bölgede yeni bir çalışma başlatan seyyar İncil satıcıları (Bible Colporteur'lar) ortaya çıkmıştır. Son 10 ay içinde; 1 Haziran 1912'ye kadar bunlar tarafından 2000 İnci) satılmıştı. Bu kitapların yarısı Müslümanlara satılmıştı. Bu yıl bizden önce çalışanların büyük gayretlerine ek olarak bizim öncülüğümüzde yeni hizmet alanları açılmış ve bunlar için gayretler gösterilmiştir. Bizim en büyük yetersizliğimiz bütün bu ihtiyaçların bir araya gelmesiyle artan büyük isteklere cevap veremememizdir. Efendimizin (American Board Başkanının) yardım

elini uzatması ile idrakinde olduğumuz bu büyük yükün altından rahatlıkla kalkabiliriz. Konya Amerikan Hastahanesi yönetici ve çalışanlarının, üyelerimizin gücünün artması için duaların bir olması dileği ile."⁴

Onların bu raporu 9 Haziran 1913'de Konya'dan The Orient'e yazan bir misyoner tarafından da teyit edilmektedir: **"Bu büyük Türk şehrinde; başta Dr. Dodd ve Dr. Post olmak üzere modern Amerikan Hastanesinin tıbbi misyonerlerinin harikulade çalışmaları büyük bir alaka görmektedir. Başlangıçta yerel bir Türk gazetesinin güçlü muhalefetine rağmen, onlar tren istasyonuna giden atlı tramvay yolu üzerinde, merkeze yakın bir yerde geniş, kullanışlı bir bina almışlardı. Şimdi orada kendilerine ait, çok güven duyulan, yeni bir tıbbi merkezleri var. Bir Türk doktoru bir ya da iki blok ötede rakip bir müessese açtı ama bu yabancılarla yarışamadı. Amerikalıların burada iyi bir dispanserleri var. Savaş nedeni ile eczacılarının askere alması bizim ilaç işlerinin gelişmesine neden olmuştu. Hastanede aynı anda on beş -yirmi hatta daha fazla tıbbi müdahale her zaman yapılabilir. Yeterli sayıda hasta odası ise yatacak hasta durumuna bağlıdır. Şartlar nedeni ile klinik günlük idare ediliyor. Şimdi her ay klinikte yedi veya sekiz yüz kadar hasta oluyor. Hastahänenin şehrin ana bölgesinde, yer olarak iyi bir pilot bölge'de dokuz hektarlık bir arazisi vardır ve geleceğin Amerikan Hastahane binası buraya inşa edilecektir. Şehir bu yönde hızlıca büyüyor ve bu alan yakında iş merkezlerinin içinde olacaktır. Hastanedeki yapılan Pazar Ayını'nde içlerinde birkaç Müslüman'ın da bulunduğu her milletten 80-100 arası insan bir araya gelmektedir. Katılanlara hastahänenin bir salonunda basit bir dille İncir den vaaz ediliyor. Söylenen şeylerden çoğu kişi etkilenmiştir. İncil ve tıbbi alandaki çalışmalar; büyük bir sayıda İncil'in ve Ahit'lerin hevesli insanlara satılması için önemli bir araçtı. Son zamanlarda Türkçe basılan Hutbeler için de büyük bir talep vardır.**

... Konya, sürekli büyüyen bir şehir. Demiryolu istasyonunun hemen

yanındaki büyük modern Bağdat Otelini inşa edildiği zamana bu iş biraz ticari kârlılık açısından ahmakça görünmüştü. Ancak oraya hızla birçok yeni ev yapıldı ve orası hızla gelişti. Şehir o kadar zenginleşti ki; yüksek ücretler talep ediliyor ve fiyatlar da çok yüksek. Ama insanlar sürekli yeni şeyler istiyor. Dahası, insanlar o kadar ileri görüşlü ki; misyonerlik çalışması için ortam gayet iyi. İçki ciddi şekilde yaygın, her yıl 20.000 litre likör tüketiliyor. Ahlâki seviye çok düşük; ama artık Amerikan Hastanesi ve Cenanyan Koleji tarafından başlatılan faaliyetler semeresini verecek. Ta ki sonuçta günah ve şeytanın güçlerini yenip; ülkeye doğruluk ve hakikati getirene kadar.”⁵

Bu arada bazı yeni problemler de çıkmıştı. Daha Önce de söz edildiği gibi; Amerikan Hastanesinin idaresi altında bulunan Alaeddin Eczahanesini işleten Eczacı Haralambos Dambonidis, Kasım 1912’de Balkan Savaşında muharebe alanında eczacılıkta istihdam edilmek üzere askere alınmıştı. Savaş sonrası İstanbul’da Salıburnu’nda Beykoz Hastahanesinde istihdam edilmişti. Bunun üzerine Temmuz 1913’de Amerikan Hastahanesi Sorumlusu Dr. Dodd tarafından bir arzuhalle “**onun olmayışı ile hastahanelerinin eczacısız kalmasının sadece kendilerini değil, mevcut hastaların da umum menfaat ve sıhhatini ilgilendirdiği, kurumlarının zaten Müesses-i Hayriye’den bulunduğu ve Haralambos’un da zaten askerlik vazifesini ikmal ettiği için terhis edilmesini**” istemiştir. Birkaç yazışmadan sonra; Osmanlı Harbiye Nezareti 1 Ekim 1913’de Dâhiliye Nezareti aracılığı ile bu isteği şu gerekçelerle reddetmişti: “Haralambos Dambonidis Efendinin sivil, mükellefe-i memurin-i sıhhiyeden bulunması hasebiyle, henüz silâh altında bulunan emsaline karşılık onun terhisi su-i tesir hâsıl edeceği gibi, esasen bil’umum sivil tıbbı ve eczacıların terhisleri dahi artık yaklaşmış bulunduğundan mumaileyhin şimdiden terhisine imkân görülmemiştir.” Bu cevap 5 Ekim 1913’de Dâhiliye Nezareti tarafından Konya Valiliğine de bildirilmişti.⁶

Bu arada Dr. Wilfred M. Post; Nisan 1914’te tifo hastalığına yakalanmıştı.

Arkadaşları onun tifo krizini atlatacağı inancıyla seferber olmuşlardı.⁷ Robert Kolejde çalışan erkek kardeşi Dr. B. V. D. Post; son günlerinde onunla beraber olmak niçin Konya’ya gitmişti. Alman son raporlar durumunun gayet iyi olduğunu ve ümit verici olduğunu öğrenilmişti.⁸ Mayıs 1914’te ise Dr. Post; hem tifo tedavisini tamamlamak, hem de doktorluk mesleğini sürdürmek üzere İstanbul’a alınmıştı. Onu Konya’daki başarılı faaliyetlerinden dolayı ödüllendirmek isteyen Amerikalılar ona İstanbul’daki Kızıl Haç Hastahanesinde yöneticilik görevi vermişlerdi.⁹ Dr. Post, İstanbul’daki Kızıl Haç Hastahanesinde bir yıldan fazla çalıştıktan sonra Ağustos 1915 sonlarında Konya’ya yeniden geri dönmüştü. Dr. Dodd da zaten onun daha önce Konya Amerikan Hastahanesinde güzel şeyler yaptığını yazmıştı.¹⁰

Amerikan Board Misyonerlik Örgütü arşivlerine göre Örgüt 1914’de önemli bir miktarı Konya Amerikan Hastanesi ve Konya’daki misyonerlerince kullanılmak üzere Türkiye’ye 2,5 milyon dolar göndermişti.¹¹ Bir yıl sonra yapılan Osmanlı istatistiklerine göre Amerikalı misyonerlerin çalışmasıyla Konya Vilayetinde Protestanlaşan Ermenilerin sayısı 1915 yılında 254’e ulaşmıştır.¹²

DİPNOT

1 H. A. G. “Progress At Konia”. The Orient, Vol: 3, No: 38, 18 September 1912. s.4.

2 The Orient, 31 July 1912 s.6 The Orient, 13 November 1912 Vol: 3, No: 46 s. 8.

3 “Work of The American Red Cross”. The Orient, Vol. 3 No;50. 11 December 1912.

4 “American Hospital At Konia” The Orient, Vol: 3, No: 50, 11 December 1912. s. 1-2.

5 C.T.R. “Konia” The Orient 9 July 1913. S:6.

6 DH. İD. 174/10

7 The Orient, 8 April 1914. Vol:5.

8 The Orient, Vol:5 No: 13.21 April 1914. s.129.

9 The Orient, 5 May 1914, s. 128.

10 The Orient, 1 September 1915, s 230-231.

11 Akgün Seçil, “XVIII. Yüz Yıldan İtibaren Amerikan Misyonerlerinin Osmanlı Sosyal Yaşantısı Üzerindeki Etkileri”, (Onuncu Türk Tarih Kongresi Yayınlanmamış Tebliği, 1982, naklen s. 1.)

12 Esat URAS, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Ankara, 1952. Yeni Matbaa, s. 143 - 145.